

SEVERNA AMERIKA

NARAVNE RAZMERE

A) podnebni in rastlinski pasovi

- **podnebni pasovi** se preminjajo v smeri **S-J**, **padavinski** pa v **V-Z** zaradi reliefnih ovir
- **zahodna ameriška obala**: - najbolj namočeno, orografska pregrada (**Skalno gorovje**), **cikloni** (potujejo proti V)
 - **oceansko podnebje**: ob obali tče hladen morski tok, zato so zime toplejše kot v Evropi, poletja hladna, padavine pa enakomerno razporejene; **listnati in mešani gozdovi**
 - **sredozemsko podnebje**: **San Francisco – Mehika – Kalifornija**; več padavin kot v Evropi, ni eksterminih suš, temperature tipično sredozemske; tople zime, vroča poletja (čez 20°C); **zimzeleni listnati gozd**
- **osrednji del celine**: - za Skalnimi gorami, suhe stepske pokrajine (do 100 poldnevnik), padavin z Z ni, od V pa so predaleč (veter ne zanese vlage)
 - **stepsko celinsko podnebje**: pod 500mm padavin, znotraj regije so tufi puščave, zime mrzle (pod 0°C), poletja vroča (nad 20°C); **nizka travna stepa**
 - **celinsko podnebje**: 500-1000mm, značilno za porečje Missisipija; **visoka travna stepa**; črna prst, žitna območja
- 100 poldnevnik (deadline) – 500mm izohieta; Z od njega je sušno območje, V pa padavine
- **območje ob Atlantiku**: - **V od Apalačev**, bolj namočeno območje (ni oceansko ker **ni ciklonov**),
 - **listnati in mešani gozdovi**
 - padvine: **topel zalivski tok** (veliko vlage), **posebna zračna cirkulacija** (JV ima monsunsko zračno cirkulacijo, vlažni in suhi vetrovi se menjajo tako kot monsun; hladnejši, su s celine pozimi in obratno)
- **Mehiški zaliv, Florida**: - **vlažno subtropsko podnebje**: 1500-2000mm (monsunsko cirkulacija), nima izrazitih suhih dob, vse leto dovolj padavin, visoke temperature (tople zime, vroča in namočena poletja)
 - **subtropski (zimzeleni) gozd**
- **kanadski del**: - pozna se oddaljenost od ekvatorja, J del Kanade
 - **zmerno-hladno (borealno podnebje); iglasti gozd**
 - **subpolarno (tundrsko) podnebje**: poletna temperatura pod 10°C (premalo za uspevanje gozda; **tundra**)

B) naravne nesreče

- **vdor suhega subtropskega vetra proti S** – pihajo poleti, ker je nad celino nizek pritisk; prevroč zrak se razteza vse do Kanade, kjre je rastlinstvo prilagojeno hladnim temperaturam (**uničijo pridelke**)
- **vdori hladnih subarktičnih vetrov proti J (blizzard)** – pojavlja se pozimi, nevarni so v začetku pomladi; lahko **uničijo kmetijske pridelke** na Floridi in v Mehškem zalivu (**pozeba, snežni zameti**)
- **hurikan** – tropski cikloni, tudi orkani (izoblikujejo se **rušilni vetrovi**); prizadanejo območje Floride in Mehškega zaliva; **uničujejo objekte, infrastrukturo**, škoda v **kmetijstvu**, povzročajo **poplave**
- **tornado** – vremenski pojav, ki se pojavlja v prerijah; močen, vrtinčast veter, ruši na ozkem območju, povzroči **materialno škodo**, uniči **kmetijske pridelke**
- **potresi** - neklimatski dejavniki

C) reliefne enote

- **Apalači** – mljaši plaeozoik, sredogorje
- **V polovica** - predkambrij
- **Skalne gore** - terciar (kenozoik)
- Labrador, Apalači, Florida, Osrednje nižavje, Skalno gorovje, Aljaska

ZDA

GOSPODARSTVO

A) vzroki za hitrejši razvoj

- ni bilo **fevdalizma**, hitro se odcepilo od Anglije
- samostojno so se razvile že med industrijsko revolucijo
- velika država, notranji trg brez carin
- priseljenci so s seboj prinesli ideje in voljo; politični sistem ni oviral razvoja
- na poseben način so oblikovali industrijo (proizvodnjo) – industrijske korporacije (združene pod enotnim vodstvom, podjetja so med seboj povezana, ni notranje konkurence)
- industrijska podjetja sama skrbijo za razvoj znanosti (napredek je večji)
- sproti skrbijo za izgradnjo infrastrukture in omogočajo delom države, da enakomerno funkcionirajo
- ni bilo nobene resne vojne, ki bi ovirala napredek
- teritorialno so se širili

PREBIVALSTVO

A)

- postindustrijska država – primarni sektor (3%), sekundarni sektor (21-25%), terciarni (70%)
- mehanizacija - kmetijska proizvodnja
- automatizacija – zmanjšujejo ročno izdelavo v industriji

B) priseljevanje

- se začne po razglasitvi neodvisnosti (takrat 4 milijone prebivalcev), v 50 letih naraste na 10 milijonov, zdaj 268 milijonov (doseljevanje, velik naravni prirastek (5%), zrel demografski režim)
- Američanom določijo zakonske omejitve za priseljence 1931
- priseljenci različnih narodnosti: Angleži in Irci (13 milijonov); Nemci, Italjani, Danci, Španci; Rusi in Poljaki; V Aziji; prebivalci iz latinske Amerike
- selitve iz neevropskih predelov po 2.sv.vojni

C) amerikanizacija

- proces, ki je pripomogel k asimilaciji priseljencev v skupen narod; sprejeli so način življenja, jezik
- v proces amerikanizacije niso bili zajeti črnci in indijanci (družba jih je zavračala)
- amerikanizacija je odpravila racionalne, ne pa rasnih in socialnih razlik

D) črnci in indijanci

- črnci: 30 milijonov, nadaljevanje suženjskega režima; segregacija (proces, ki je bil zakonsko dovoljen, rasno in socialno razlikovanje; v šolah, stanovanjskih soseskah, zaposlitveni strukturi)
- indijanci: sami so zavračali amerikanizacijo, indijanski rezervati (tja os jih preselili; vpliv ameriške družbe je bil predaleč), indijanska kultura je še vedno živa

E) zgodovina

- 18.st. - razglasitev neodvisnosti (skrajni vzhod)
- 19. st. – širitev, slivne poti proti Z
- 2/2 19.st. – že govorimo o poselitvi Z
- Kalifornija je bila poseljena že v 18. st. Zaradi zlata
- zadnje so bile poseljene sušne in stepske pokrajine

KMETIJSTVO

A) razvoj kmetijstva je drugačen od sotalih kontinentov zaradi:

- zemljiško posestne strukture – delitev zemlje med kmete, da so jo imeli vsi dovolj
- tržne usmeritve
- specializacije in mehanizacije
- prilagajanja potrebam trga

B) delitev zemlje

- 18.st. – izmeritev vse neposeljene zemlje, ki so jo prodali priseljencem
- razdelili so jo na sekcije (256ha) in povezali v township (36 sekcij); 35 sekcij so prodali, eno pa pustili prazno; monokulturna usmeritev
- s sekcijami so prisilili priseljence v tržno usmeritev, najmanjša enota je pol sekcije
- s tem so ohranili velike kmetije in postali ena najbolj uspešnih kmetijskih držav, vse farme so specializirane
- upoštevanci so tudi naravne razmere (gojitev kultur, ki v danem podnebju optimalno uspevajo)

C) kmetijski pasovi

- izoblikovalo se jih je 7 (nosijo ime po prevladujoči kulturi); V od poldnevnik (ter ob obali) so ugodne razmere za intenzivno kmetijstvo, Z pa ekstenzivno (živinoreja); kmetijski pasovi niso fiksni, se spreminjajo (uvajajo tudi nove kulture, glede na potrebe trga)
- **mlečni pas:** - okrog Velikih jezer, je območje kjer prevladuje mlečna govedoreja
 - podnebje je ugodno (hladnejše celinsko)
 - tu je bilo največ priseljencev, ki so prinesli to iz Evrope (Angleži, Irci)
 - veliko mest, oskrbuje lokalni trg, ki je dovolj velik
 - tudi druge panoge (perutninarstvo, zelenjava, sadje - jagode)
 - lastniki kmetij niso zaposleni v kmetijstvu, ukvarjajo se s čim drugim v mestu – hobifarme; ohranili so le posestvo, denarja pa imajo dovolj iz drugih panog
 - kulture tu ne potrebujejo vsakodnevne oskrbe
- **koruzni pas:** - J in JV od mlečnega
 - nekoč prevladovala koruza, sedaj še soja, mesna govedoreja, prašičereja
 - ima premajhne kmetije glede na potrebe trga, so ogrožene; kmetije se povezujejo v zadruga in skupaj skrbijo za prodajo
- **pšenični pas:** - prerije, Kanada, Teksas
 - na V strani od 100 poldnevnik, črozjon (podobna prst kot v kitajskem nižavju)
 - tu so že bile sekcije, zato so kmetije zelo velike (400-700ha), manjše so bile nerentabilne
 - tu je že od začetka 100% mehanizacija, del zemlje pustijo v prahi, so 100% tržno usmerjeni
- **bombažni pas:** - S od Floride in Mehiškega zaliva ter J od koruznega pasu
 - pojavil se je v preteklosti v času suženjstva, močno je spremenil svojo prvotno podobo
 - količine bombaža so se močno zmanjšale, ker so se na trgu pojavile druge surovine
 - proizvodnja bombaža opravljajo stroji (farme), včasih pa sužnji (plantaže)
 - namesto bombaža gojijo sedaj tobak, riž, perutnino, načrtno so naselili gozd; bombaž je le še ob rekah in ostalih območjih, kjer je možno namakanje
- **območje tropskih in subtropskih kultur:** - Florida, Mehiški zaliv
 - razne vrste sadja, agrumi, xxx proizvodnja sadnih xxx
 - to območje pogosto ogrožajo blizzard
- **obalni pas:** - sadje, zelenjava (Kalifornija); proizvodnja cvetja, mlečna živinoreja (Seattle)

- agrumi vinska trta
 - **pas ekstenzivne živinoreje**: - suhe stepske pokrajine, Z od 100. poldnevnik
 - usmerjen v mesno pašno govedorejo, ponekod možno umetno namakanje
 - pas se spreminja; žita, zelenjava
 - govedorejske farme so največje
- D) težnje ameriškega kmetijstva
- še večja specializacija (samo ena kultura)
 - skušajo zmanjšati število farm in povečati velikost
 - zmanjšati število zaposlenih (pod 3%)
 - posodabljanje mehanizacije
 - večja produktivnost (nove, bolj donosne sorte)
 - možne povezave ameriških območij: kmet se poveže s kmetijskimi podjetji, ki kmetijam dobavijo semena, škropiv in zagotovijo odkup pridelka; kmetije se združijo v zadrugo, skupaj nabavljajo in prodajajo; kmet ima farme na različnih pasovih in se čez sezono seli
- E) hiperprodukcija hrane
- pridelajo več, kot so spodsobni prodati (nasprotje: zvečati produktivnost, zmanjšati količino hrane)
 - boj proti hiperprodukciji: določiti kmetu, koliko lahko pridelja; odkupovanje zemljišč (oblast kupi zemljo in jo pusti neobdelano); izviz presežka hrane (stroški so v Ameriki višji kot drugod, kmet je oškodovan, ker mora prodati pod ceno, država krije izgubo)

INDUSTRIJA

A) stari industrijski pas (stara industrijsko območje)

- območje ob Atlantiku (Apalači) in območje ob Velikih jezerih
- vzroki za razvoj pasu:
 - jedro stare poselitve – veliko delovne sile, pojav industrije
 - območje pristanišč (trgovalo se je samo z Evropo)
 - prvotno območje naseljevanja iz Evrope
 - surovine – železova ruda, premog, hidroenergija
 - možnost plovbe po Velikih jezerih in reki Sv. Lovrenca
 - območje mlečnega pasu
- panoge:
 - železarstvo in jeklarstvo (črna metalurgija)
 - strojna industrija (proizvodnja kmetijskih strojev, industrijskih strojev, vozil)
 - tekstilna industrija
 - prehrabena industrija
- industrija se je razvila zelo hitro – ZDA so postale vodilna industrijska sila zaradi posebne ureditve podjetij
- gradili so industrijske koncerne (nasledniki kartelov in trustov): več sorodnih podjetij se je povežalo pod skupno vodstvo, s tem so znižali cene in si razdelili trg
- začela je propadati, ni več tako razširjena, le delno obnovljena

B) novo industrijsko območje

- območje Mehškega zaliva, Teksasa in Kalifornije
- pojavi se po 1950, ko je stara industrija zašla v krizo (stare panoge so dobile konkurenco po svetu, primanjkovalo je surovin, ljudje so spremenili miselnost)
- nova industrija ima prosto izbiro lokacij, pomembnejši od surovin je prostor, čisto okolje; rabi več prostora, je raziskovalno bolj intenzivna
- znižanje cen transporta; plin in nafta postaneta pomembnejša energijska vira
- lahka industrija (razen petrokemične): elektrotehnična, elektronska, farmacevtska, kovinska, letalska, vesoljska; proizvodnja plastičnih mas, sintetičnih kovin, lahkih kovin;
- industrijski park – območje kjer je skoncentrirana hi-tech industrija (od zasnove do prodaje izdelka)
- pojavila se je ker so ljudje spremenili miselnost, se selili v toplejše kraje

C) onesnaženost

- promet (60%), industrija, TE (kolikor jih imajo), gospodinjstva, kmetijstvo
- najbolj prizadeta so gosteje poseljena območja – hriboviti svet Apalačev (zrak in vegetacija), J Kalifornija (veliko prometa, smog)
- najbolj onesnaženo je območje Velikih jezer in posamezne reke: Mississippi, Hudson, Kolumbija, kalifornijske reke
- čistilne naprave po 1970

URBANIZACIJA

A)

- ne poznanjo klasičnega podeželja, samo družinske farme in mesta (zaradi razdelitve zemlje), zato imajo visoko stopnjo urbanizacije
- neenakomerna poselitve – veliko mestnih aglomeracij (fizično povezana mesta, ne funkcijsko)
- postindustrijska stopnja urbanizacije – mesta so se širila zaradi terciarnih panog, ki so glavna lastnost postindustrijske družbe
- motorizacija – razvije se osebni promet

B) megalopolis

- leži ob atlantski obali, neprekinjena mestna povezava, 40 milijonov ljudi
- problemi: gosta poselitve (oskrba s hrano in vodo), onesnaženost, promet, visoke cene

C) struktura ameriškega mesta

- močna socialna diferenciacija
- **središče mesta (CBD, downtown)**: - pojavi se zaradi želje po lažji komunikaciji, zgradili so stolpnice, v njih pa razne pisarne

- začelo je primanjkovati prostora in gardili so v višino
- visoke cene zemljišč
- slabosti: vezanost na javni prevoz, zaprte stavbe s klimatskimi napravami, neugodne organizacijske stvari, neodpornost na letala
- panoge: birokracija, arhitekturni in nepremičninski biroji, banke, zavarovalnice, odbetniške pisarne, sedeži transportnih koncernov, storitveni centri; v pritličju: trgovine in lokali
- **notranje mesto (intercity, območje stare industrije):**
 - slumi, propadla industrija (zapuščene hale in skladišča; ostala je tekstilna industrija za nižje kvalificirane delavce)
 - intercity je bil zgrajen ob pojavu industrije
 - prepletanje stanovanjskih in industrijskih kompleksov
 - oblikovanje getov: območij, kjer živijo ljudje iste narodnosti (skupaj so se naselili zaradi iste kulture in jezika)
 - geti propadajo: dvig standarda, selitev na rob mesta; v naselja so se naselili socialno šibki priseljenci
 - slumi: območje, ki je socialno zelo ogroženo (črnci, brezdomci, revni upokojeanci, revni latinoameričani); ni delovnih mest, razširjenost kriminala, neizobraženost, tolpe
 - v slumih živijo pod mejo revščine, najeta stanovanja v slabem stanju; država se poskuša poriti proti temu, ne morejo odpraviti razizma; slumi se širijo tudi v novejša mesta
- **zunanje mesto (suburbana cona):**
 - večina bivalnih sosesk (enodružinske hiše, območje srednjega sloja, tu živi 65% Američanov)
 - sem so se prestavili trgovinski centri (nujni za oskrbo prebivalstva), nižje cene zemljišč, rekreacijski objekti in nova industrija (dovolj prostora, kvalificirana delovna sila)
 - suburbano cono so zgradili na račun motorizacije
- visoka mobilnost Američanov, letno se seli 40 milijonov prebivalcev

KANADA

NARAVNE RAZMERE

A)

- večino Kanade sestavlja kanadski ščit (predkambrij, uravnan svet)
- uravnan proti S, veliko surovin
- Z del Skalnogorovje, mladonagubani del

B) podnebni in rastlinski pasovi

- **oceansko podnebje:**
 - skrajni Z, Vancouver
 - cikloni
 - listnati gozdovi
- **celinsko podnebje:**
 - ob meji z ZDA, Velika jezer
 - prerije, mešani gozdovi
- **zmerno hladno kontinentalno podnebje:**
 - notranjost države
 - tajga
- **subpolarno podnebje:**
 - skrajni S
 - tundra, 30% države

PREBIVALSTVO IN POSELITEV

A)

- 28 milijonov prebivalcev, večina angleškogovorečih, obstaja tudi francoska skupnost
- dve avtohtoni skupini: Eskimi (S) in indijanci (J)
- francoska skupnost: živijo v Quebecu, želijo se odcepiti, dobili so nekaj pristojnosti, nimajo lastne vojske; eden najbolj razvitih delov Kanade; drug jezik, druga kultura
- neenakomerna poselitev, večina prebivalstva je zgoščena na J ob ameriški meji (90%), predvsem okrog Velikih jezer (srce Kanade) in Z obali
- posebna prometna povezava V-Z, transameriška magistrala (povezuje Aljasko in ZDA)

GOSPODARSTVO

A)

- visoko razvita postindustrijska država (76% ljudi zaposlenih v terciarnih panogah)
- razvila se je na osnovi domačih surovin
- izvažajo železovo rudo, premog, svinec, cink in les
- črna metalurgija, predelovalna (avtomobilska, kovinska, elektrotehnična), ladjedelništvo, vojaška, letalska

B) industrijska območja

- srce Kanade (Velika jezera) – vsa večja mesta, tu se je industrija najprej razvila in najbolj okrepila; stara in nova; dobre prometne povezave (Sv. Lovrenc)
- Z obala

- provinca Alberta

KMETIJSTVO

A)

- mehanizacija, specializacija, velike kmetije (kot v ZDA)
- 40% pridelkov izvažajo

B) kmetijski pasovi

- mlečni pas: mlečne farme, proti notranjosti živinorejske in žitne farme, mlačne farme so manjše od žitnih, usmerjenost v trg
- pšenični pas: Velika jezera do Skalnih gor; tu ni suhih pokrajin, specializiran pas, izvozna naravnost
- obalni pas na Z: proizvodnja zelenjave, okopavine, pojavlja se tudi živinoreja

ostale panoge: rudarstvo, gozdarstvo, krznarstvo